

PROBLEMÀTICA DE LA «DECADÈNCIA»

L'esplendorosa literatura catalana medieval dóna pas, a partir de la darrereria del segle xv i de la primeria del xvi, a un llarg període — que durarà fins al xix — que se sol conèixer amb el nom de *Decadència* i que es caracteritza per tres símptomes molt relacionats entre ells:

1. Sensible pèrdua de la consciència lingüística (malgrat que el català conserva el seu caràcter de llengua oficial — al compàs del desenllaç de la guerra de Successió — fins al 1707 al País Valencià, 1714 a Catalunya i 1715 a les Illes Balears. El 1700 ja havia estat prohibit per Lluís XIV a la Catalunya Francesa i el 1735 ho seria a l'Alguer, després d'haver passat l'illa de Sardenya del domini hispànic a la sobirania de la casa de Savoia (1720)).

2. Minva de la producció d'obres cultes i de creació en llengua catalana.

3. Progressiva disminució — fins a la seva anullació en temps de Felip V — de la personalitat política dels Països Catalans peninsulars.

Hi ha hagut molts d'intents d'explicació de les causes d'aquest fenomen de la *Decadència*; cap, però, no sembla definitiu i només s'han d'acceptar com a hipòtesi o, pel cap alt, com a factors que, en conjunt, coadjuvaren a la davallada.

FACTORS HISTÒRICO-POLÍTICS

D'aquest conjunt hem de destacar primer uns factors o unes possibles causes de caràcter històric, polític, econòmic i social. Tots els historiadors estan d'acord que la decadència política de la Corona d'Aragó s'inicia durant el llarg regnat de Pere el Cerimoniós (1336-1387). Cal afegir-hi l'extinció de la dinastia catalano-aragonesa amb la mort sense successió de Martí l'Humà (1410) i la introducció de la dinastia castellana dels Trastàmara — Ferran d'Antequera — amb motiu del Compromís de Casp (1412), la guerra civil en temps de Joan II (1461-1472) i l'existència de bandositats que, sota noms diferents i per diferents pretextos, persistia tenaçment a Catalunya, al País Valencià i al Regne d'Aragó.

Després de la unió dels regnes peninsulars amb els Reis Catòlics (1474), nous esdeveniments havien de precipitar la situació crítica de la Corona d'Aragó: l'abandonament dels seus estats i la dubtosa política que va seguir-hi Ferran mentre fou monarca de Castella (1484-1486); el desenvolupament i l'auge del bandolerisme al Principat, que acabà convertint-se en una guerra civil endèmica de més de dos segles de durada; la guerra de les Germanies (1520-1522), que a Mallorca i al País Valencià va enfrontar la Corona i l'aristocràcia amb els burgesos i els menestrals, amb total perjudici d'aquests últims; la forma de govern, cada cop més centralista, que exerciren els Àustries; l'expulsió dels moriscos (1609), que va arruïnar l'economia del Regne d'Aragó i del País Valencià; la guerra contra Catalunya del comte-duc d'Olivares (1640-1662), amb tota la seva càrrega de tragèdia i la consegüent pèrdua de les terres de la Catalunya Francesa pel Tractat dels Pirineus (1659); i, finalment, la guerra de Successió (1705-1714), que representa la fi, espectacular i heroica, de la història política de la Corona d'Aragó.

Tot amb tot, durant el regnat dels Reis Catòlics i de Carles I hi havia encara un pluralisme — polític i ideològic — viu i operant a la nostra terra, i el mateix Ferran, en reintegrar-se als seus estats de la Corona d'Aragó (1506), es va esforçar per revitalitzar-los. De fet, però, la retirada de Carles I al monestir de Yuste i l'entronit-

zació de Felip II (1556) representa l'inici d'un canvi polític decisiu en la història hispànica, amb una repercussió particular a les terres de la Corona d'Aragó. En efecte, cap al 1568 comença a produir-se un procés d'*impermeabilització* — com l'ha anomenat Joan Reglà — de l'estat hispànic, motivat, a fora, per la lluita contra els protestants i els turcs i, a l'interior, per la pressió hugonot a la frontera amb França i per la repressió del bandolerisme català — relacionat amb l'esmentada pressió —. A l'entretant, se celebra el Concili de Trento (1545-1563), en què l'Església defineix la seva posició davant el protestantisme, i a Espanya són acceptades i aplicades les seves disposicions i conclusions fins a límits d'intransigència. De fet, Felip II aconsegueix d'implantar o imposar a la Península una nacionalisme administrativo-religiós caracteritzat per un ideari absolutista, castellanista i tridentí. Les institucions polítiques dels Països Catalans funcionaran fins a la fi de la guerra de Successió (1714), però a la pràctica perden eficàcia i realitat. A partir del regnat de Felip II els alts càrrecs civils i eclesiàstics de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià comencen a ésser exercits, cada vegada amb més freqüència, per no catalans, i els procediments de govern són també cada vegada més absolutistes.

En l'ordre estrictament econòmic s'ha de destacar la caiguda de Constantinoble a mans dels turcs (1453), que va perjudicar greument el comerç català en el Mediterrani, i la prohibició — o les limitacions — de mercadejar amb Amèrica. Tot i que l'activitat marítima va recobrar part de la seva antiga vitalitat a la darrera època del regnat de Ferran el Catòlic (1506-1516) i durant el govern dels virreis García de Toledo (1558-1564) i Diego Hurtado de Mendoza (1564-1571 — política, aquesta, que havia de culminar amb la victòria de Lepant (1571), empresa fonamentalment catalana —, de fet, a la Catalunya del segle xv s'inicia una gran crisi econòmica, de la qual no es recuperarà fins a mitjan segle xviii. Quan a Europa va començar l'expansió econòmica del xvi, «l'estructura legal i social de Catalunya — en paraules de Jaume Vicens i Vives — va revelar la seva absoluta inadequació als nous temps» «per manca de flexibilitat». Simultàniament, la gran quantitat d'or que arribava d'Amèrica va provocar una inflació que no pogueren

suportar els burgesos i els menestrals catalans. Com a conseqüència, les classes socials quedaren reduïdes, a la pràctica, només a dues: l'aristocràcia i la plebs. Aquesta situació fou general als Països Catalans, agreujada — com ja hem dit — a Mallorca i al País Valencià per la guerra de les Germanies. Tal volta la dada demogràfica sigui la més eloqüent i exemplar: en aquesta època, mentre el regne de Castella tenia set milions d'habitants, la Corona d'Aragó tot just si arribava a un milió.

Amb la seva inestabilitat i turbulència al llarg dels segles XVI i XVII, les terres de la Corona d'Aragó, i molt especialment Catalunya, potser tradueixen la resistència dels pobles que no es resignen — ni que sigui d'una manera inconscient — a ésser sacrificats a la nova concepció dels grans estats renaixentistes que fan aparició en el XVI. El seu comportament, doncs, vindria a ésser — segons la teoria de Braudel — la manifestació d'unes minories agòniques, d'una personalitat històrica que lluita per sobreviure.

De totes les causes que hem presentat sobre la *Decadència*, potser n'hi ha una amb un pes específic més gran que les altres o, almenys, amb uns efectes més *visibles* i *tangibles*: la desaparició de la cort. Aquest fet revesteix particular importància en un moment en què, com és del Renaixement, la literatura adquireix un caràcter eminentment cortesà i palatí. Esquematzant, podríem dir que, en deixar d'ésser llengua de cort, el català deixa d'ésser, automàticament, la llengua de conreu literari. Els mateixos autors en són conscients: Ponç d'Icart va decidir publicar en castellà el seu *Libro de las grandezas de la ciudad de Tarragona* (1572), redactat inicialment en català, «... no porque tenga yo por mejor lengua ésta [la castellana] que la catalana ni que otras, mas como sea natural del invictísimo rey Philipe, señor nuestro, está más usada en todos los reinos».

També el canonge de la Seu d'Urgell, Jaume Bartomeu, va decidir de fer la seva traducció d'Aprità en castellà (1592) perquè era

la llengua del rei. I diu Beuter a la primera part de la *Corónica* (1546):

«No es razón que a nadie parezca mal que, siendo yo valenciano natural y escribiendo de Valencia (...) escriba en castellano (...) por el respeto del provecho común y divulgación de toda España de las gracias que Dios ha concedido a este reino.»

L'aristocràcia deserta cap a la capital, i la gent que conrea les lletres hi emigra a la recerca de càrrecs, prebendes i mecenatge. Alhora, el nacionalisme polític-administratiu-religiós dels Àustries havia de tendir, com és lògic, a l'unitarisme lingüístic, cosa que no fa més que reforçar una situació ja creada. Només romanen fidels a la llengua les classes baixes i la clerecia, i encara algunes vegades el poble, per actitud mimètica, es deixà seduir pel castellanisme imperant.

Només a causa de la desaparició de la cort i la consegüent castellanització és possible d'explicar, per exemple — com diu Jordi Carbonell —, el fet que un teatre medieval tan ric en els seus cicles dramàtics i en els seus misteris com el català, no fes pas, en el segle XVI, a un teatre culte d'alt nivell literari.

FACTORS LITERARI-CULTURALS

És lògic que, en plantejar-nos el problema de la *Decadència*, ens interessin tots els factors que hagin contribuït a ocasionar-la i que, en analitzar la situació dels Països Catalans durant els segles XVI, XVII i XVIII, no solament parem esment en les obres de creació en català, sinó que tinguem en compte també els corrents ideològics i les formes de cultura en general, tant si se'ns presenten en llengua catalana, com castellana o llatina.

Allò que més sorprèn és que, ja iniciada la *Decadència*, les terres de la Corona d'Aragó donin encara figures de renom i prestigi universals, com Joan Lluís Vives, Servet, Zurita o Antoni Agustí. Per altra banda — i malgrat la crisi econòmica iniciada el segle anterior —, Barcelona i València són encara el XVI ciutats riques i

amb esplendor cultural: hi viuen artistes, escriptors i humanistes, hi funcionen escoles, hi ha impremtes en plena activitat que editen clàssics catalans i obres d'autors coetanis en català, castellà o llatí, es creen valuoses llibreries i biblioteques. L'Estudi General i les escoles d'humanitats de Barcelona — en contrast amb altres ciutats catalanes, com Lleida — tenen excel·lents mestres, com Martín Ibarra, Jeroni Ardèvol, Gaspar Hortalà i Pere Joan Nunyes. Per alguna cosa va venir a Barcelona a estudiar humanitats sant Ignasi de Loiola. Les institucions culturals continuen, doncs, amb vida, així com les polítiques, però com aquestes perden també força i, sobretot, les seves manifestacions no apareixen *encarnades* en llengua catalana.

L'adveniment dels Trastàmara va significar la introducció del castellà a la cort catalano-aragonesa, tot i que la Cancelleria del xv — després ja perdria eficàcia — va continuar, no només la seva activitat en llengua catalana, sinó la seva funció com a *model* de llengua culta, el seu paper — diguem-ne — *normatiu*. Recordem que Alfons el Magnànim, per exemple, parlà i escriví sempre en castellà. No hem d'oblidar tampoc que, a la Corona d'Aragó, tan oficials eren el català com l'aragonès i que aquesta modalitat lingüística, en el segle xv, ja era molt semblant a la castellana. Tot això ajuda a crear a la nostra terra certa *familiaritat* amb el castellà: una persona culta catalana del xv — diu Riquer — entén normalment el castellà, mentre que no ocorre el mateix amb una persona culta castellana respecte del català. A més a més, el castellà va adquirint en aquest segle com una mena de primàcia a la Península: el príncep Carles de Viana i el conestable Pere de Portugal, per exemple, s'escriuen en castellà, sense que aquesta llengua sigui la nadiua de cap dels dos, i el príncep navarrès manté relacions literàries també en aquesta llengua amb autors catalans. La realitat és que, al llarg del xv i fins a l'entresegle, es dibuixa un progressiu procés de bilingüisme en molts escriptors catalans — Guillem de Torroella, Enric de Villena, Francesc Alegre, Romeu Llull, Narcís Vinyoles, Bernat Fenollar, Joan Ribelles, Francesc Moner, Joan Escrivà —, que culminarà amb la castellanització pràcticament total, en ple segle xvi, de Joan Boscà, Joan Timoneda, Joan Ferrandis d'Herèdia,

Lluís Milà, etc. La necessitat d'una llengua nacional per a l'estat peninsular que es va consolidar el XVI contribuï d'una manera decisiva a aquest fenomen de castellanització. Com ha dit molt bé Jordi Rubió, durant el XVI s'inicia una autèntica *batalla de llengües*. Així i tot, encara alguns nobles i algunes personalitats eclesiàstiques d'aquest segle utilitzen el català per tradició, com la mare de Lluís de Requesens, que escrivia al seu fill en la llengua nadiua; el mallorquí pare Nadal usava aquest idioma quan volia comunicar-se secretament amb sant Francesc de Borja; el 1555 el bisbe Jubí s'adreçava en català a sant Ignasi de Loiola. L'any 1519 Carles I va presentar una proposició a les corts de Barcelona redactada en català i fins a la instauració de la Nova Planta (1716) aquesta fou la llengua en què es redactaren i publicaren totes les actes i constitucions de corts.

Simultàniament el català, gràcies d'una manera especial a les edicions i traduccions d'Ausiàs March que es feren en aquest segle, comença a ésser anomenat *llemosí*, qualificatiu que, no només en arribar la Renaixença, sinó també durant tota la *Decadència*, adquireix, com a paradoxa, una dimensió mítica, com de llengua clàssica, antiga i eminentment prestigiosa. Alguns escriptors catalans arriben a sentir la necessitat d'excusar-se per haver abandonat llur llengua materna. Així ho fa, per exemple, fra Marc Antoni Camós, en el seu poema *La fuente deseada* (1598), on feix que Ausiàs March, encarnació del geni de la llengua, li retreu d'haver emprat el castellà,

«diciendo: — ¿Poco crees que te amengua
haberte de la patria enajenado
sacando tu concepto en otra lengua?»

L'autor li respon que això és degut als molts anys que porta lluny de la seva terra, amb la qual cosa el mestre es conforma:

«— Ésta es la causa, señor, que tan trocada
veáis mi catalán en lengua ajena,
y no por ser de mí despreciada —.
Parece que me dijo: — Enhorabuena —.»

Un altre factor, en principi discutible, però suggestiu i de gran interès, fou proposat ja fa molts d'anys per M. de Riquer: l'humanisme català va desvetllar-se prematurament i en arribar el moment històric del Renaixement ja havia exhaurit les seves possibilitats. Jordi Rubió va contestar aquest argument al·legant que el mateix fenomen s'havia esdevingut a Itàlia i que, malgrat això, fou en aquell país on es va realitzar amb més gran amplitud el moviment renaixentista. El paralelisme no és del tot vàlid, perquè les condicions històrico-polítiques de la Itàlia d'aquella època eren molt diferents. Sanchis Guarnier fa poc ha tornat a reivindicar aquest factor d'una manera més matisada: l'humanisme català — diu — va ser efectivament un moviment precoç, però el seu defecte no va consistir en això, sinó en el fet que ben aviat va fer caure la prosa en excessos artificiosos. L'estil de la prosa catalana havia arribat a un grau suprem de perfecció gràcies a un procés de llatinització elegant, però després l'estil de les obres i de les traduccions humanístiques és cada vegada més calcat del llatí, s'abarroca i traeix l'esperit de l'idioma per aquesta pruija de fidelitat a la construcció llatina. L'alambinament a què arriben alguns autors, com Francesc Alegre, és senyal evident de decadència literària. Quelcom de semblant ocorre en la literatura castellana del xv, però allí es va produir una reacció, és a dir, amb l'arribada del Renaixement, va sorgir la reivindicació de la llengua vernacle davant el llatí, representada per la *Gramàtica castellana* d'Antonio de Nebrija i el *Diálogo de la lengua* de Juan de Valdés, de la mateixa manera que va succeir a Itàlia amb les *Prose della volgar lingua* de Pietro Bembo i a França amb la *Défense et illustration de la langue française* de Joachim Du Bellay. Als Països Catalans no es va produir aquesta reacció i les seves manifestacions culturals foren absorbides pel castellà o pel llatí. L'humanista del Renaixement no és només el qui vol conèixer la llengua i la cultura clàssiques, sinó el qui vol aplicar-les a la llengua i a la forma de vida i de cultura de la seva època, grau aquest que no varen assolir, en general, els autors catalans del xvi. Per això es pot afirmar — fent les inevitables excepcions personals — que no va haver-hi en els Països Catalans veritable Renaixement o que, almenys, va ésser un Renaixement trencat.

L'humanisme renaixentista va provocar, a més a més, una vocació d'universalitat, vocació que els estats italians — ultra el fet de considerar-se hereus de Roma — saberen fer compatible amb els respectius nacionalismes, i que França i Espanya saberen agermanar amb una alta projecció política i amb una possibilitat d'imperi.

Així doncs, mentre castellans, francesos i italians procuren d'adaptar la seva llengua a la nova sensibilitat renaixentista, els catalans, valencians i mallorquins l'abandonen, hi perden la confiança, com a conseqüència, per una banda, de les circumstàncies històricopolítiques, i, per l'altra, de la defectuosa assimilació de les idees renaixentistes. La poesia lírica, per exemple, es fossilitza en la imitació de la tradició medieval — ni el mateix Ausiàs March és actualitzat, com ocorre, en canvi, a Castella — i en la dels clixés creats per l'escola de la Gaia Ciència i dels concursos i certàmens poètics. En deixar d'actuar la tradició literària com una cosa viva, dinàmica, renovadora i creadora, no té res de particular que els escriptors catalans se sentissin enlluernats per l'esplendor de la literatura castellana dels segles XVI i XVII i que es decidissin a escriure en aquella llengua o que intentessin d'imitar-la rudement en la seva. Per semblants i alhora diferents circumstàncies també Portugal va sofrir un procés de bilingüisme i de castellanització — Gil Vicente, Camões, Montemayor —, però arribà a temps de recobrar i salvar la seva personalitat literària.

Una altra de les raons adduïdes per M. de Riquer fou la desconnexió entre la literatura i el poble, és a dir, la inexistència en català d'una poesia de caràcter popular i tradicional. Per si no fóra prou la gran quantitat de cançons, goigs, nades, corrandes, etc., vius encara avui en el poble, l'origen dels quals arriba indubtablement a l'època medieval — i que foren precisament els gèneres que més *resistiren* durant la *Decadència* —, els descobriments de cançons de gesta prosificats a les cròniques medievals i els recents estudis sobre la primitiva lírica catalana invalidarien del tot aquest argument.

Han estat proposades encara d'altres causes i raons. El mateix M. de Riquer, davant el fet que, en el segle XV, gran nombre de

traduccions d'obres clàssiques al castellà provenien, no de la seva llengua original, sinó de la corresponent versió catalana, i de la gran influència que varen exercir, per una banda, Ausiàs March en la lírica castellana de l'Edat d'Or, i, per una altra, el *Tirant lo Blanch* en els llibres de cavalleries — especialment en el *Quijote* —, va sostenir que, en perdre la literatura catalana el seu sentit de continuïtat i de tradició, la castellana es va convertir en la seva hereva i continuadora. Però ¿quin efecte dessecador — va argüir Jordi Rubió — pot tenir per a una cultura que la seva literatura exerceixi una influència sobre una altra? En tot cas — conclou —, això seria més bé signe de vitalitat. També Riquer ha volgut veure una causa de decadència en la desconexió amb Itàlia, és a dir, quan les empreses militars d'aquell país deixaren d'ésser, en temps dels Reis Catòlics, de Carles I i de Felip II, una iniciativa catalana per entrar dins el pla d'expansió de la política castellana, tot i que Ferran, en tornar als seus estats, va deixar Nàpols i Sicília annexats a la Corona d'Aragó.

A tot això hem d'afegir encara l'establiment, per part de Felip II, d'una espècie de censura de llibres. En efecte, tot referint-se a l'activitat de les impremtes barcelonines, escrivia el 1568 el virrei Diego Hurtado de Mendoza:

«... los impresores imprimen muchos libros nuevos sin tener licencia nuestra... y se podrían seguir de ello otros inconvenientes».

Les circumstàncies culturals del País Valencià es diferencien de les de la resta del domini català, o millor dit, algunes causes o alguns factors tenen allà un caràcter més radical, un efecte més ràpid i precipitat. Hem de dir també que la desconexió cultural i literària entre Catalunya i el País Valencià fou pràcticament total durant els segles XVI, XVII i XVIII.

El panorama sociolingüístic del País Valencià d'aquesta època és, per ell mateix, molt més complex que el de Catalunya: allà, mentre l'aristocràcia es castellanitza molt aviat — convindrà encara matisar aquest fenomen —, els menestrals i els llauradors conserven l'ús de la llengua, i els moriscos — que es posaren al costat dels nobles durant la guerra de les Germanies — continuen parlant

àrab. A aquests darrers la Inquisició els va obligar — inútilment — a aprendre el català o el castellà en un termini de deu anys.

El bilingüisme de finals del segle xv i principis del xvi fou molt més accentuat en el País Valencià que a Catalunya. Recordem, per exemple, que en el primer llibre imprès a València, *Les trobes en laors de la Verge Maria* (1474) — que recull les composicions d'un certamen marià — figuren peces en castellà d'autors catalans com Bernat Fenollar, Jaume Gassull, Francesc Carroç, etc., i que Francesc Fenollet, en una poesia presentada en un concurs literari a honor de santa Caterina de Siena (1511), simula un diàleg bilingüe amb la seva muller. No hem d'oblidar tampoc que, com que a València es va instal·lar la primera o una de les primeres impremtes de la Península, hi varen aparèixer molts llibres en castellà.

El català va tenir encara a València una època d'esplendor durant el predominí que hi tingueren els Borja — els universalitzadors del català en el Renaixement —: seguint l'exemple de la il·lustre família, els nobles, l'alta clerecia i les persones cultes es paguen de l'ús de la llengua autòctona. Molt aviat, però, l'establiment a l'esmentada ciutat de la cort virregnal de la viuda de Ferran el Catòlic, Germana de Foix (1488-1536), accelera la castellanització de la classe nobiliària i de la classe culta. Aquella cort, especialment durant els anys (1526-1536) del matrimoni de la reina amb el duc de Calàbria — el seu tercer marit —, procura, en tots els aspectes, imitar les italianes del Renaixement i afavorir el conreu del castellà, mentre minimitza i ridiculitza el del català. Malgrat això, es crea la situació curiosa i paradoxal — i en tenim el valuós testimoni del *Coloquio de las damas* de Joan Ferrandis d'Herèdia i de *El cortesano* de Lluís Milà — que les dames valencianes, o sigui les esposes dels nobles castellanitzats, s'expressen només en la seva llengua nadiua, fins i tot davant la mateixa reina. Ara bé, cinquanta o seixanta anys després seran les mateixes dames valencianes les que usaran exclusivament el castellà i exigiran al servei que faci el mateix, com ho testimonia Guillem de Castro a *La verdad averiguada y casamiento engañoso* (1599). La tasca castellanitzadora empresa en el terreny cultural per Germana de Foix va ser continuada en el polític, administratiu i religiós per sant Joan de la Ribera,

que va ser virrei i arquebisbe de València durant un llarg període (1569-1611). Va ésser ell qui, conjuntament amb les doctrines de Trento, va imposar l'ideari centralista, uniformador i en darrer terme castellanista de la política de Felip II.

El procés de castellanització es va accelerant, doncs, en el País Valencià. Als exemples de bilingüisme que hem donat suara, podríem afegir-ne molts més, com el de Lluís Escrivà, que el 1511 col·labora en castellà al *Cancionero* d'Hernando del Castillo o la publicació, a mitjan segle, del cançoner bilingüe *Flor d'enamorats* de Joan Timoneda, autor que pertany gairebé per complet a la literatura castellana. La desconfiança en la pròpia llengua, el fet de creure que s'havia aturat a l'època medieval i que no havia evolucionat, apareix clarament en les paraules amb què Narcís Vinyoles acompanya la seva traducció al castellà del *Suplemento de todas las crónicas del mundo* (1510) de Filippo de Bergamo. Hi declara que «... osó alargar la mano suya para ponerla en esta limpia, elegante y graciosa lengua castellana, la cual puede, muy bien y sin mentira ni lisonja, entre las muchas *bárbaras y salvajes* de aquesta nuestra España, latina, sonante y elegantísima ser llamada».

També Baltasar de Romani, en editar i traduir per primera vegada les obres d'Ausiàs March (1539), posà aquest advertiment:

«Oh Marco prudente, preclaro en ciencia,
a quien tal favor las musas prestaron,
que tus lindos versos morales mostraron
en *áspera* lengua muy gran elocuencia.»

Cal advertir, tanmateix, que, al costat d'aquesta actitud, en coexisteix una altra, la reivindicativa de la llengua, que es manifestarà amb tota plenitud abans d'iniciar-se la Renaixença, el segle XVIII. El procés de castellanització al País Valencià havia arribat a tal extrem, que en el cartell de les *Justas poéticas hechas a la devoción de don Bernardo Catalán de Valeriola* (1602) es recomanava de participar-hi

«En lenguaje castellano,
que es agora el que más corre.»

A diferència de Barcelona, a València, almenys va penetrar el Renaixement i va donar il·lustres figures — nadiues o immigrants — a la literatura castellana, com Guillem de Castro, Rei d'Artieda, Cristòfor de Virués, Gaspar Gil Polo, el mateix Joan Timoneda, etc. Això, si més no, va servir per a mantenir un gran caliu cultural durant els segles de *Decadència* i perquè no s'oblidessin els grans clàssics catalans de finals de l'Edat Mitjana — que, majoritàriament, foren valencians —. La literatura catalana no va deixar de conrear-se, però va versar sobre temes intrascendents i va tenir sempre un to satíric que no li va permetre de projectar-se més enllà dels seus límits geogràfics i es va exhaurir en ella mateixa.

També l'ús del català com a llengua oficial es va ressentir greument. El primer document oficial redactat en castellà al País Valencià fou l'indult dels agermanats, publicat per Germana de Foix el 1522. A partir del 1576, tot i que no d'una manera absoluta, totes les pragmàtiques reials i altres documents oficials es proclamaven en castellà.

ANTONI COMAS

